

Makalenin geliş tarihi: 05.02.2020

1. Hakem rapor tarihi: 29.02.2020

2. Hakem rapor tarihi: 14.05.2020

3. Hakem rapor tarihi: 28.05.2020

Kabul tarihi: 16.12.2020

**ERGENLERDE KARIYER VE YETENEK GELİŞİMİ
ÖZ-YETERLİĞİNİN, ÜST BİLİŞSEL FARKINDALIK,
YAŞAM DOYUMU VE ALGILANAN
ARKADAŞ SOSYAL DESTEĞİ İLE İLİŞKİSİ (*)**
(Araştırma Makalesi)

Mehmet Emin TURAN (**)

Murat İSKENDER (***)

Öz

Kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği, kariyer keşfi öz-yeterliği, yetenek gelişimi öz-yeterliği ve çalışma alışkanlıkları-iş değerleri öz-yeterliği alt boyutlarından oluşan çok boyutlu bir kavramdır. Kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği kavramı öğrencilerin kariyer gelişimleri sürecinde yetenek ve becerilerini en üst düzeye çıkarmalarına yönelik inançlarını ifade eder. Bu çalışmada ergenlerin kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Ergenlerin kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği düzeyleri, üst bilişsel farkındalık, yaşam doyumu, algıladıkları arkadaş sosyal desteği düzeyleri ve cinsiyet açısından incelenmiştir. Çalışma grubunu 1047 ergen oluşturmaktadır. Verilerin analizi sırasında cinsiyet ile kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği düzeyinin önemli bir biçimde farklılaşp farklılaşmadığı bağımsız gruplar t testi ile incelenmiştir. Üst bilişsel farkındalık, yaşam doyumu ve algılanan arkadaş sosyal desteğinin, kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliğini yordamasına ilişkin bulgular için regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırmada üst bilişsel farkındalı-

*) Bu çalışma Prof. Dr. Murat İSKENDER danışmanlığında yürütülen Mehmet Emin TURAN'ın "Ergenlerde Kariyer ve Yetenek Gelişimi Öz-Yeterliğinin, Üst Bilişsel Farkındalık, Yaşam Doymu ve Algılanan Arkadaş Sosyal Desteği ile İlişkisi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

***) Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı
(e-posta: meturan@agri.edu.tr). ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8092-9642>

****) Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı
(e-posta: iskender@sakarya.edu.tr). ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9520-2323>

ğın, yaşam doyumunun ve algılanan arkadaş sosyal desteğinin, kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliliğini yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yordama ilişkisinde üst bilişsel farkındalığın modele en fazla katkı yapan değişken olduğu bulunmuştur. Araştırma sonucunda kızların erkeklerden daha yüksek kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliliği düzeyine sahip olduğu bulunmuştur. Bu bulgulara paralel biçimde, eğitim politikaları şekillendirilirken, kariyer gelişimine katkı sunmak amacıyla müfredatta daha fazla üst bilişsel etkinliklere yer verilmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kariyer ve Yetenek Gelişimi Öz-Yeterliliği, Üst Bilişsel Farkındalık, Yaşam Doyumu, Algılanan Arkadaş Sosyal Desteği, Regresyon.

The Relationship Between Career and Talent Development Self-Efficacy with Metacognitive Awareness, Life Satisfaction and Perceived Social Support from Friends

Abstract

Career and talent development self-efficacy is a multidimensional concept consisting of career exploration self-efficacy, talent development self-efficacy, and work habits-values self-efficacy. The concept of career and talent development self-efficacy expresses the beliefs of students in enhancing their skills and abilities during their career development process. The present study aimed to investigate the career and talent development self-efficacy of adolescents through various variables. During the study career and talent development self-efficacy of adolescents were examined in terms of metacognitive awareness, life satisfaction, perceived social support from friends, and gender. The study group of the present study included 1047 adolescents. During the data analyses, whether the level of "career and talent development self-efficacy" and gender significantly differentiated was examined by the independent samples t-test. Regression analysis was used for findings regarding metacognitive awareness, life satisfaction, and perceived friend social support, predicting career and talent development self-efficacy. In the study, it was concluded that metacognitive awareness, life satisfaction, and perceived friend social support predict career and talent development self-efficacy. Metacognitive awareness was found to be the variable that contributed most to the model in the predictive relationship. As a result of the research, it was found that girls have higher levels of career and talent development self-efficacy than boys. In line with these findings, while shaping education policies, it has been suggested to include more metacognitive activities in the curriculum to contribute to career development."

Keywords: Career and Talent Development Self-Efficacy, Metacognitive Awareness, Perceived Friend Social Support, Life Satisfaciton, Regression.

1. Giriş

Dünya Sağlık Örgütü ergenliği 10 ile 19 yaş kapsayan bir dönem olarak ele almıştır (WHO, 2006). Ergenlik döneminde bireyler, kariyer gelişimi açısından farklı problemler yaşayabilir. Ergenlik dönemindeki birey kariyer sorunlarında ilerleme sağlamayı, psikolojik danışma sürecinde temel amaç olarak görebilir (Wong ve Yuen; 2019).

Ergenlik döneminde bireylere kariyer yardımının sağlanmasında, kariyer gelişimi ile ilişkili kavramlarının incelenmesi önemlidir. Kariyer gelişimi sürecinde etkili olan psikolojik mekanizmaların araştırılması, bu konuda sahada çalışan uygulayıcılara yol gösterici olabilir. Bu çalışmada kariyerle ilişkili öz-yeterlik modellerinden biri olan kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği, öğrencilerin güçlenmelerine, yeteneklerini ve becerilerini en üst düzeye çıkarmalarına yönelik inançlarını ifade eden bir kavramdır (Yuen, Gysbers, Chan, Lau ve Shea, 2010).

Kariyer bireyin yaşamdaki rollerinin ve başardıklarının genel tablosudur. Yetenek bireyin potansiyeli doğrultusunda gelişen/geliştirilen bilişsel, duyuşsal ya da psikomotor becerilerini ifade eder (Kuzgun, 2006). Öz-yeterlik ise bireyin bir performansı sergileme konusunda yeterli olup olmadığı veya başarılı olup olmayacağına yönelik inancıdır (Bandura, 1977; 1997). Kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği kariyer gelişimi sürecinde bireyin yetenek gelişimine, kariyer keşfine ve çalışma disiplinine ilişkin yargı ve inançlarına vurgu yapan bir kavramdır (Yuen ve diğ., 2010).

Üst biliş bireyin kendi düşünme süreçleri hakkında düşünme ve kendi düşünme süreçlerini yönetme yeteneği olarak tanımlanır (Branigan ve Donaldson, 2020). Üst bilişsel farkındalık kavramı nasıl düşündüğümüz ve nasıl öğrendiğimiz hakkında farkındalığımızı ifade etmektedir (Papaleontiou-Louca, 2019). Üst bilişsel farkındalığın öğrenmede başarıya götüren bir unsur olmasının yanında (Abdellah, 2015; Vrugt ve Oort, 2008), bireyin kariyer gelişimi ile ilgili önemli bir yapı da olabileceği (Burman, Boscardin ve Van Schaik, 2014; Byars-Winston ve Fouad, 2006; Symes ve Stewart, 1999) değerlendirilebilir. Üst bilişin gerek öğrenme ve kariyer alanları ile ilişkili olması, gerek de öz-yeterlikle birlikte akademik başarıyı arttırabileceği düşüncesi (Cera, Mancini ve Antonietti, 2013; Coutinho ve Neuman, 2008) üst bilişsel farkındalığın kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği ile yakından ilişkili bir kavram olabileceğine işaret etmektedir.

Yaşam doyumu, yaşam kalitesinin öznel bir bileşeni olarak tanımlanmıştır (Genevra ve diğ., 2018). Yaşam doyumu bireyin mevcut yaşam koşullarının, idealize ettiği yaşam koşulları ile ne derecede benzer olduğuna ilişkin kendi değerlendirmesidir (Diener, Emmons, Larsen ve Griffin, 1985). Yaşam doyumunun, sosyal ilişkiler ve akademik başarı ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Lewis, Huebner, Malone ve Valois, 2011; Suldo, Thalji ve Ferron, 2011). Yaşam doyumu ergenlerin akademik başarılarını etkilediği gibi, öz-yeterliklerini de etkileyebilir (Azizli, Atkinson, Baughman ve Giammarco, 2015; Capri,

Ozkendir, Ozkurt ve Karakus, 2012). Bu doğrultuda ergenlerde yaşam doyumu, kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliğini açıklayabilecek bir kavram olarak düşünülebilir.

Algılanan sosyal destek bireyin diğer insanlara güvenli bir şekilde bağlı oldukları konusundaki bilişsel değerlendirmesidir (Barrera, 1986). Ergenlik döneminde özellikle akran ilişkilerinin önem kazanması nedeniyle (Santrock, 2011), algılanan arkadaş sosyal desteğinin kariyer açısından incelenmesi gereken bir kavram olduğu düşünülmüştür. Bu doğrultuda algılanan arkadaş sosyal desteğinin kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği için bir yordayıcı olabileceği düşünülebilir. Dolayısıyla kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği ile ilişkili olabileceği değerlendirilen üst bilişsel farkındalık, yaşam doyumu ve algılanan arkadaş sosyal desteğinin, kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliğinin yordayıcıları olabileceği düşünülmüştür.

Kariyerle ilişkili çalışmalar incelendiğinde Türkiye’de ergenlere yönelik çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Ergenlik dönemi kariyer gelişimi açısından oldukça önemli bir dönemdir (Santrock, 2011). Bu çalışma ergenlik dönemindeki bireylerle gerçekleştirilmiştir. Ayrıca kariyer ile üst biliş arasındaki ilişkiyi inceleyen yurtdışında çeşitli çalışmalar olmasına rağmen (Burman ve diğ., 2014; Byars-Winston ve Fouad, 2006; Symes ve Stewart, 1999) Türkiye’de üst biliş ve kariyer ilişkisini araştıran çalışmaya rastlanmamıştır. Ayrıca Türkiye’de farklı kariyer öz-yeterlik modelleri örneğin kariyer kararı verme öz-yeterliği (Mert, Duman ve Kahraman, 2019), kariyer araştırma öz-yeterliği (Kabadayı ve Şahin, 2019) incelenmesine rağmen kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği modelini inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Tüm bunlardan hareketle bu çalışmada üst bilişsel farkındalık, yaşam doyumu ve algılanan arkadaş sosyal desteği değişkenlerinin kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliğini yordama durumunun araştırılması amaçlanmıştır.

2. Yöntem

Araştırma ilişkisel tarama modeli doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Karasar (2003) farklı değişkenler arasındaki eş zamanlı değişimin belirlenmesinde ilişkisel tarama modelinin kullanılabilirliğini ifade etmiştir. Araştırmada ilişkisel tarama modeliyle, katılımcıların kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği düzeyleri ile üst bilişsel farkındalık düzeyleri, yaşam doyumu düzeyleri, algılanan arkadaş sosyal desteği düzeyleri ve cinsiyetleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

2.1. Çalışma grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 1047 ergen oluşturmaktadır. Araştırma verileri İstanbul’da yaşayan bireylerden toplanmıştır. Araştırmada uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya 570’i erkek (%54,4), 477’i kız (%45,6) olmak üzere toplam 1047

birey katılmıştır. Katılımcıların yaşları 13 ile 17 arasında değişmektedir. Katılımcıların yaş ortalaması 14.46'dır.

2.2. Veri toplama araçları

2.2.1. Kariyer ve Yetenek Gelişimi Öz-yeterliği Ölçeği

Kariyer ve Yetenek Gelişimi Öz-yeterliği Ölçeği Yuen ve diğ. (2010) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin uyarlama çalışması ise bu çalışmanın bir bölümü olarak gerçekleştirilmiştir. Ölçekten alınan puanların yüksekliği, kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği düzeyinin olumlu yönde arttığını göstermektedir. Ölçek 18 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek minimum puan 18, maksimum puan ise 108'dir. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı .92 olarak bulunmuştur.

2.2.2. Üst Bilişsel Farkındalık Ölçeği-B Formu

Üst Bilişsel Farkındalık Ölçeği-B Formu, Sperling, Howard, Miller ve Murphy (2002) tarafından geliştirilmiştir. Uyarlama çalışması ise Karakelle ve Saraç (2007) tarafından yapılmıştır. Ölçekten alınan puanların artması, bireyin üst bilişsel farkındalık düzeyinin arttığını göstermektedir. Ölçek 18 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek minimum puan 18, maksimum puan ise 90'dır. Bu çalışma için ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .92 olarak bulunmuştur.

2.2.3. Yaşam Doymu Ölçeği

Diener ve diğ. (1985) tarafından geliştirilen Yaşam Doymu Ölçeği'nin uyarlama çalışmasını Köker (1991) yapmıştır. Ölçekten alınan puanların yüksekliği, bireyin yaşam doymu düzeyinin yüksekliğini göstermektedir. Ölçek 5 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek minimum puan 5, maksimum puan ise 35'tir. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .83 olarak bulunmuştur.

2.2.4. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Ölçeğin geliştirme çalışması Zimet, Dahlem, Zimet ve Farley (1988) tarafından yapılmıştır. Uyarlama çalışması ise Eker, Arkar ve Yıldız (2001) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Arkadaş Alt Ölçeği kullanılmıştır. Bu alt ölçekten alınan puanlar, bireyin arkadaşından algıladığı sosyal desteğin düzeyini göstermektedir. Bu alt ölçeğin madde sayısı 4'tür. Ölçekten alınabilecek minimum puan 7, maksimum puan ise 28'dir.

2.3. Veri Analizi

Araştırma verileri yüksek lisans tezi çalışması kapsamında, gönüllük esaslı doğrultusunda toplanmıştır. Çalışmaya katılmak istemeyen ve/veya veli izni olmayan öğrenciler

çalışmaya dâhil edilmemiştir. Çalışma 18 yaş altı bireylerle gerçekleştirildiği için velilerden yazılı onam belgesi alınmıştır. Katılımcılara araştırmanın amacı net bir biçimde anlatılmıştır. Ölçeklerin doldurulma süresi 15 ile 30 dk. arasında sürmüştür. Araştırma kapsamında toplanan veri setini analiz etmek amacıyla, bağımsız gruplar *t* testi ve regresyon analizi kullanılmıştır. Çalışmada yaşam doyumunun, algılanan arkadaş sosyal desteğinin ve üst bilişsel farkındalığın, kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliğini yordaması regresyon modeli ile araştırılmıştır. Kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği ile cinsiyet arasındaki ilişkiler bağımsız gruplar *t* testi ile araştırılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Cinsiyet değişkenine ait bulgular

Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği puanları araştırılmıştır. Çalışma grubu 570 erkekten ve 477 kızdan oluşmaktadır. Bulgular Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
Kız	477	89.86	13.48	1045	5.81	<.001
Erkek	570	84.54	15.72			

Katılımcıların kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği puanları cinsiyetlerine göre karşılaştırıldığında anlamlı biçimde farklılaştığı bulunmuştur ($t_{1045}=5.81$; $p<.05$). Erkeklerin puan ortalamasının ($\bar{X}=84.54$), kızların puan ortalamasından ($\bar{X}=89.86$) düşük olduğu görülmüştür.

3.2. Hiyerarşik regresyon modeli

Kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği, üst bilişsel farkındalık, yaşam doyum ve algılanan arkadaş sosyal desteği değişkenleri arasındaki korelasyonlar Pearson korelasyon testi ile araştırılmıştır. Pearson korelasyon testi sonuçları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Değişkenlere ait korelasyon değerleri

Değişkenler	1	2	3	4
1. Kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği	-			
2. Üsbilişsel farkındalık	.72**	-		
3. Algılanan arkadaş sosyal desteği	.39**	.33**	-	
4. Yaşam doyum	.43**	.43**	.34**	-

** $p<.001$

Tablo 2’de de görüldüğü üzere, tüm değişkenler arasında anlamlı ilişkilerin olduğu görülmektedir. Değişkenler arasında .85 ve üzeri korelasyon olmadığı belirlenmiştir. Bu durum çoklu bağlantı problemi olmadığına işaret etmektedir (Kline, 2010). Ayrıca çoklu bağlantı sorununu incelemek amacıyla VIF ve Tolerans değerleri incelenmiştir. VIF değerlerinin 1.13 ile 1.29 arasında sıralandığı ve Tolerans değerlerinin .77 ile .89 arasında sıralandığı bulunmuştur. Bu değerlerin VIF için kabul edilen 10 değerinden küçük olma, Tolerans için kabul edilen .10’dan büyük olma kabul edilebilir değer aralığı içinde oldukları görülmüştür (Hair, Black, Babin ve Anderson, 2010). Bu sonuçlar çoklu bağlantı problemi olmadığını göstermektedir. Hiyerarşik regresyon analiziyle kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliliğinin, üst bilişsel farkındalık, yaşam doyumu ve algılanan arkadaş sosyal desteği değişkenlerince yordanıp yordanmadığı belirlenmiştir. Bulgular Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3: Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

	Değişkenler	B	Sh	β	t	p	%95 Güven Aralığı
1. Model	Sabit	23,33	1,94	---	11,98	<.001	19,51 ile 27,16
	Üst bilişsel farkındalık	0,88	0,03	0,72	33,14	<.001	0,82 ile 0,93
2. Model	Sabit	20,10	1,94	---	10,38	<.001	16,30 ile 23,90
	Üst bilişsel farkındalık	0,804	0,03	0,66	29,50	<.001	0,75 ile 0,86
	Algılanan arkadaş sosyal desteği	0,40	0,51	0,18	7,87	<.001	0,30 ile 0,50
3. Model	Sabit	19,14	1,92	---	9,96	<.001	15,36 ile 22,91
	Üst bilişsel farkındalık	0,75	0,03	0,61	26,14	<.001	0,70 ile 0,81
	Algılanan arkadaş sosyal desteği	0,34	0,05	0,15	6,54	<.001	0,24 ile 0,44
	Yaşam doyumu	0,24	0,05	0,12	5,17	<.001	0,15 ile 0,33

1. Model, $R = .72$, $R^2 = .51$, $\Delta R^2 = .51$, $F = 1098,39$, $p < .001$

2. Model, $R = .73$, $R^2 = .54$, $\Delta R^2 = .03$, $F = 612,23$, $p < .001$

3. Model, $R = .74$, $R^2 = .55$, $\Delta R^2 = .01$, $F = 427,13$, $p < .001$, Durbin-Watson = 1.07

Tablo 3’de de görüldüğü üzere hiyerarşik regresyon analizinde model 1’de üst bilişsel farkındalık değişkeni katılımcıların kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliliği düzeylerinin %51’ini açıklamaktadır ve model 1 anlamlıdır ($R=.72$, $R^2=.51$, $p<.001$). Model 2’de algılanan arkadaş sosyal desteğinin analize dâhil edilmesiyle üst bilişsel farkındalık ile birlikte katılımcıların kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliliği düzeylerini açıklama oranı %54’e yükselmiştir ve model 2 de anlamlıdır ($R=.73$, $R^2=.54$, $p<.001$). Model 3’te yaşam doyumu değişkeninin analize dâhil edilmesiyle katılımcıların kariyer ve yetenek gelişimi

öz-yeterliği değişkenini açıklama düzeyinin %55'e çıktığı görülmektedir ($R=.74$; $R^2=.55$; $p<.001$). Üst bilişsel farkındalık, yaşam doyumu ve algılanan arkadaş sosyal desteği değişkenleri birlikte kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliğindeki değişiminin %55'ini açıklamaktadır. Standartlaştırılmış regresyon katsayılarına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği üzerindeki göreceli önem sırasına göre üst bilişsel farkındalık ($\beta=.61$), algılanan arkadaş sosyal desteği ($\beta=.15$) ve yaşam doyumu ($\beta=.12$) şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde, üst bilişsel farkındalık, algılanan arkadaş sosyal desteği ve yaşam doyumu değişkenlerinin kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir ($p<.001$). Tablo 3 incelendiğinde Durbin-Watson değerinin birden büyük olması dolayısıyla değişkenler arasında otokorelasyon sorununun bulunmadığı anlaşılmıştır.

Regresyon analizi sonucuna göre tahmin edilen model aşağıdaki gibidir:

Kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği düzeyi = $0,61x$ (üst bilişsel farkındalık) + $0,12x$ (yaşam doyumu) + $0,15x$ (algılanan arkadaş sosyal desteği).

4. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada kızların kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği düzeylerinin, erkeklerden yüksek olduğu bulunmuştur. Bu sonuç kızların mesleki olgunluk düzeylerinin erkeklerden yüksek olmasından kaynaklanabilir. Araştırmalar kızların kariyer gelişimi (Sapmaz, 2010) ve mesleki olgunluk düzeyi (Babarović ve Šverko, 2016; Park ve Jun, 2017) puanlarının erkeklere göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Ayrıca erkeklerin mesleki kararsızlıklarının (Öztemel, 2012) kızlara göre önemli düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Alanyazındaki bazı çalışmalarda tam tersi sonuçlar görülmektedir. Örneğin cinsiyet açısından mesleki olgunluk ve kariyer uyumluluk düzeyine ilişkin anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşan araştırmalar da mevcuttur (Ghosh ve Fouad, 2017; Negru-Subtirica ve Pop, 2016). Kariyer öz-yeterliği, mesleki değerlerle ilişkili bir kavramdır (Hackett, 1995). Super ve Šverko (1995) mesleki değerlerin kariyer gelişimini etkilediğini belirtmişlerdir. Rottinghaus ve Zytowski (2006) kızların başarı, iş çevresi ve saygınlık mesleki değerlerine erkeklerden daha fazla önem verdiklerini bulmuşlardır. Kızların kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliği düzeylerinin erkeklerden farklılaşmasının sebebi kızların ve erkeklerin mesleki değerlerinin farklılaşmasından kaynaklanabilir.

Bu çalışmada üst bilişsel farkındalığın, algılanan arkadaş sosyal desteğinin ve yaşam doyumunun, kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliğini yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında üst bilişin akademik başarı üzerinde etkisi olduğu bulunmuştur (Abdellah, 2015; Vrugt ve Oort, 2008). Sapmaz (2010) sözel ve sayısal yeteneklerin, kariyer gelişimini anlamlı bir şekilde yordadığını belirtmiştir. Özyürek (1995) kariyer öz-yeterliğinin yetenek ölçümlerini yordamada önemli olduğunu belirtmiştir. Rohde ve Thompson (2007) zihinsel yeteneğin akademik başarıyı yordadığını bulmuştur. Ulas-Kilic, Peila-Shuster, Demirtas-Zorbaz ve Kızıldağ (2018) okul başarı puanının kariyer kararı verme

öz-yeterliliğini yordadığı sunucuna ulaşmıştır. Akademik başarı, üst biliş ve kariyer öz-yeterliliği arasındaki ilişkiler, bu çalışmadaki üst bilişsel farkındalığın kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliliğini yordama durumunun sebebi olabilir.

Alanyazın incelendiğinde akademik performans ile üst bilişsel beceriler (Aloqleh ve Teh, 2019; Desoete, 2008; Kramarski, 2008; Freeman, Karayanidis ve Chalmers, 2017), yaşam doyumu (Jovanović, 2016; Lyons ve Huebner, 2015; Shek ve Li, 2015) ve algılanan sosyal destek (Li, Han, Wang, Sun ve Cheng, 2018; Wright, 2018; Yıldırım, 2006) arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Bu araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde kariyer gelişimi, akademik başarı, yaşam doyumu ve sosyal destek arasındaki ilişkiler dolayısı ile yaşam doyumu ve algılanan arkadaş sosyal desteği kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliliğini yordamada etkili olmuş olabilir.

Eğitim-öğretim ve kariyer psikolojik danışmanlığı sürecinde kariyerle ilişkili kavramların anlaşılması kariyer müdahalelerinin daha etkili şekilde planlanmasını sağlayabilir. Bu çalışmada kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliliğini, üst bilişsel farkındalık, yaşam doyumu ve algılanan arkadaş sosyal desteği değişkenlerinin yordadığı bulunmuştur. Bu yordayıcı ilişkide en fazla katkı sağlayan değişkenin üst bilişsel farkındalık olduğu bulunmuştur. Dolayısı ile kariyer öz-yeterliliğine yönelik müdahale gerçekleştirecek uzmanların üst bilişsel süreçlere yönelik çalışmalar yapmasının müdahalenin daha etkili olmasına katkı sağlayacağı düşünülebilir.

Yurt dışında yapılan önceki çalışmalarda akademik performansla yakından ilişkili olduğu (Abdellah, 2015; Vrugt ve Oort, 2008) belirtilen üst bilişin kariyer ile ilişkili olduğu da (Burman ve diğ., 2014; Byars-Winston ve Fouad, 2006; Symes ve Stewart, 1999) bilinmektedir. Üst bilişsel süreçlerin kariyer gelişimi süreci ile ilişkisi bu çalışmanın verileri doğrultusunda kültürümüz açısından da doğrulanmıştır. Eğitim politikası şekillendirilirken üst bilişsel etkinliklerin gerek akademik performans gerekse de kariyer gelişimine katkı sunmak amacıyla daha fazla yer alması sağlanabilir. Bu araştırmanın çalışma grubu İstanbul'da yaşayan ergenlerdir. İleride yapılacak araştırmalar farklı yaşlardaki ve farklı gruplardan bireylerle tekrarlanabilir. Bu çalışmada kariyer öz-yeterliliği modellerinden kariyer ve yetenek gelişimi öz-yeterliliğinin çalışmanın değişkenleri ile ilişkisi araştırılmıştır. Bu çalışmanın yordayıcı değişkenleri ile kariyer kararı verme öz-yeterliliği veya kariyer araştırma öz-yeterliliği gibi farklı kariyer öz-yeterlilik modelleri de araştırılabilir.

Kaynakça

- Abdellah, R. (2015). Metacognitive awareness and its relation to academic achievement and teaching performance of pre-service female teachers in Ajman University in UAE. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 174, 560-567. doi:10.1016/j.sbspro.2015.01.707
- Aloqleh, A. M. A., & Teh, K. S. M. (2019). The effectiveness of metacognition on academic achievement among the Jordanian universities students. *International Journal of*

- Academic Research in Business and Social Sciences*, 9(9). doi:10.6007/ijarbss/v9-i9/6315
- Azizli, N., Atkinson, B. E., Baughman, H. M., & Giammarco, E. A. (2015). Relationships between general self-efficacy, planning for the future, and life satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 82, 58–60. doi:10.1016/j.paid.2015.03.006
- Babarović, T., & Šverko, I. (2016). Vocational development in adolescence: Career construction, career decision-making difficulties and career adaptability of Croatian high school students. *Primenjena Psihologija*, 9, 429–448. doi:10.19090/pp.2016.4.429-448
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191–215. doi:10.1037/0033-295x.84.2.191
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W. H. Freeman and Company.
- Barrera, M. (1986). Distinctions between social support concepts, measures, and models. *American Journal of Community Psychology*, 14(4), 413–445. doi:10.1007/bf00922627
- Branigan, H. E., & Donaldson, D. I. (2020). Teachers matter for metacognition: Facilitating metacognition in the primary school through teacher-pupil interactions. *Thinking Skills and Creativity*, 38, 100718. doi:10.1016/j.tsc.2020.100718
- Burman, N. J., Boscardin, C. K., & Van Schaik, S. M. (2014). Career long learning: Relationship between cognitive and metacognitive skills. *Medical Teacher*, 36(8), 715–723. doi:10.3109/0142159x.2014.909010
- Byars-Winston, A. M., & Fouad, N. A. (2006). metacognition and multicultural competence: Expanding the culturally appropriate career counseling model. *The Career Development Quarterly*, 54(3), 187–201. doi:10.1002/j.2161-0045.2006.tb00151.x
- Capri, B., Ozkendir, O. M., Ozkurt, B., & Karakus, F. (2012). General self-efficacy beliefs, life satisfaction and burnout of university students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 47, 968–973. doi:10.1016/j.sbspro.2012.06.765
- Cera, R., Mancini, M., & Antonietti, A. (2013). Relationships between metacognition, self-efficacy and self-regulation in learning. *Educational, Cultural and Psychological Studies*, 7, 115–141. doi:10.7358/ecps-2013-007-cera
- Coutinho, S. A., & Neuman, G. (2008). A model of metacognition, achievement goal orientation, learning style and self-efficacy. *Learning Environments Research*, 11(2), 131–151. doi:10.1007/s10984-008-9042-7
- Desoete, A. (2008). Multi-method assessment of metacognitive skills in elementary school children: How you test is what you get. *Metacognition and Learning*, 3(3), 189–206. doi:10.1007/s11409-008-9026-0

- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71–75. doi:10.1207/s15327752jpa4901_13
- Eker, D., Arkar, H., & Yıldız, H. (2001). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(1), 17-25. Erişim adresi: <http://www.turkpsikiyatri.com/C12S1/cokBoyutluAlgılanan.pdf>
- Freeman, E. E., Karayanidis, F., & Chalmers, K. A. (2017). Metacognitive monitoring of working memory performance and its relationship to academic achievement in grade 4 children. *Learning and Individual Differences*, 57, 58–64. doi:10.1016/j.lindif.2017.06.003
- Ghosh, A., & Fouad, N. A. (2017). Career adaptability and social support among graduating college seniors. *The Career Development Quarterly*, 65(3), 278–283. doi:10.1002/cdq.12098
- Ginevra, M. C., Magnano, P., Lodi, E., Annovazzi, C., Camussi, E., Patrizi, P., & Nota, L. (2018). The role of career adaptability and courage on life satisfaction in adolescence. *Journal of Adolescence*, 62, 1-8. doi:10.1016/j.adolescence.2017.11.002
- Hackett, G. (1995). Self-efficacy in career choice and development. *Self-Efficacy in Changing Societies*, 232–258. doi:10.1017/cbo9780511527692.010
- Hair, J. F., Black, W. C., & Babin, B. J., & Anderson., R. E. (2010). *Multivariate Data Analysis*. New Jersey: Pearson.
- Jovanović, V. (2016). The validity of the satisfaction with life scale in adolescents and a comparison with single-item life satisfaction measures: A preliminary study. *Quality of Life Research*, 25(12), 3173–3180. doi:10.1007/s11136-016-1331-5
- Kabadayı, F., & Şahin, M. (2019). Kariyer araştırma öz-yeterliliğinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 46(46), 215–229. doi:10.9779/pauefd.453987
- Karakelle, S., & Saraç, S. (2007). Çocuklar için üst bilişsel farkındalık ölçeği (ÜBFÖ-Ç) A ve B formları: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 10 (20), 87-103. Erişim adresi:<http://www.turkpsikolojiyazilari.com/PDF/TPY/20/87103.pdf>
- Karasar, N. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kline, R. B. (2010). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. New York: Guilford.
- Köker, S. (1991). *Normal ve sorunlu ergenlerin yaşam doyumu düzeyinin karşılaştırılması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Kramarski, B. (2008). Promoting teachers' algebraic reasoning and self-regulation with metacognitive guidance. *Metacognition and Learning*, 3(2), 83-99. doi:10.1007/s11409-008-9020-6
- Kuzgun, Y. (2006). *Meslek rehberliği ve danışmanlığına giriş*. Ankara: Nobel.
- Lewis, A. D., Huebner, E. S., Malone, P. S., & Valois, R. F. (2011). Life satisfaction and student engagement in adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(3), 249-262. doi:10.1007/s10964-010-9517-6
- Li, J., Han, X., Wang, W., Sun, G., & Cheng, Z. (2018). How social support influences university students' academic achievement and emotional exhaustion: The mediating role of self esteem. *Learning and Individual Differences*, 61, 120-126. doi: 10.1016/j.lindif.2017.11.016
- Lyons, M. D., & Huebner, E. S. (2015). Academic characteristics of early adolescents with higher levels of life satisfaction. *Applied Research in Quality of Life*, 11(3), 757-771. doi:10.1007/s11482-015-9394-y
- Mert, A., Duman, A. E., & Kahraman, M. (2019). Ortaöğretim öğrencilerinde kariyer karar verme öz-yeterliğinin yordayıcıları olarak benlik saygısı ve algılanan sosyal destek. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 594-619. doi:10.23891/efdyyu.2019.183
- Negru-Subtirica, O., & Pop, E. I. (2016). Longitudinal links between career adaptability and academic achievement in adolescence. *Journal of Vocational Behavior*, 93, 163-170. doi:10.1016/j.jvb.2016.02.006
- Öztemel, K. (2012). Kariyer kararsızlığı ile mesleki karar verme öz yetkinlik ve kontrol odağı arasındaki ilişkiler. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32 (2) , 459-477. Erişim adresi: <http://www.gefad.gazi.edu.tr/tr/issue/6735/90549>
- Özyürek, R. (1995). *Fen bilimleri alanını seçen öğrencilerin kariyer yetkinlik beklentisi ile kariyer seçenekleri zenginliği ve üniversiteye giriş sınavlarındaki performansları arasındaki ilişkiler* (Yayınlanmamış doktora tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Papaleontiou-Louca, E. (2019). Do children know what they know? Metacognitive awareness in preschool children. *New Ideas in Psychology*, 54, 56-62. doi:10.1016/j.newideapsych.2019.01.005
- Park, S., & Jun, J. (2017). Structural relationships among variables affecting elementary school students career preparation behavior: Using a multi-group structural equation approach. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 10(2), 273-280. doi:10.26822/iejee.2017236122
- Rohde, T. E., & Thompson, L. A. (2007). Predicting academic achievement with cognitive ability. *Intelligence*, 35(1), 83-92. doi:10.1016/j.intell.2006.05.004

- Rottinghaus, P. J., & Zytowski, D. G. (2006). Commonalities between adolescents' work values and interests. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development, 38*(4), 211–221. doi:10.1080/07481756.2006.11909783
- Santrock, J. W. (2011). *Adolescence*. New York: McGraw Hill.
- Sapmaz, İ. (2010). *İlköğretim II. kademe öğrencilerinin kariyer gelişimleri ile ilgi ve yetenekleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Shek, D. T. L., & Li, X. (2015). Perceived school performance, life satisfaction, and hopelessness: A 4-year longitudinal study of adolescents in hong kong. *Social Indicators Research, 126*(2), 921-934. doi:10.1007/s11205-015-0904-y
- Sperling, R. A., Howard, B. C., Miller, L. A., & Murphy, C. (2002). Measures of children's knowledge and regulation of cognition. *Contemporary Educational Psychology, 27*(1), 51–79. doi:10.1006/ceps.2001.1091
- Suldo, S., Thalji, A., & Ferron, J. (2011). Longitudinal academic outcomes predicted by early adolescents' subjective well-being, psychopathology, and mental health status yielded from a dual factor model. *The Journal of Positive Psychology, 6*(1), 17–30. doi:10.1080/17439760.2010.536774
- Super, D. E., & Šverko, B. (Eds.). (1995). *Life roles, values, and careers: International findings of the work importance study*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Symes, B., & Stewart, J. (1999). The relationship between metacognition and vocational indecision. *Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy, 33*, 195-211. Erişim adresi: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ603019.pdf>
- Ulas-Kilic, O., Peila-Shuster, J. J., Demirtas-Zorbaz, S., & Kizildag, S. (2018). Career decision-making self-efficacy of young adolescent students in Turkey. *International Journal of School & Educational Psychology, 1–11*. doi:10.1080/21683603.2018.1552220
- Vrugt, A., & Oort, F. J. (2008). Metacognition, achievement goals, study strategies and academic achievement: Pathways to achievement. *Metacognition and Learning, 3*(2), 123–146. doi:10.1007/s11409-008-9022-4
- Wong, L. P. W., & Yuen, M. (2019). Career guidance and counseling in secondary schools in hong kong: A historical overview. *Journal of Asia Pacific Counseling, 9*(1), 1–19. doi:10.18401/2019.9.1.1
- World Health Organization. (2006). *Orientation programme on adolescent health for health-care providers*. Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42868/9241591269_Handout_eng.pdf;jsessionid=C1811676C3FDE55996002FF24DB026E7?sequence=2
- Wright, M. F. (2018). Cyberstalking victimization, depression, and academic performance: The role of perceived social support from parents. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 21*(2), 110–116. doi:10.1089/cyber.2016.0742

- Yıldırım, İ. (2006). Akademik başarının yordayıcısı olarak gündelik sıkıntılar ve sosyal destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(30), 258-267. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hunefd/issue/7806/102387>
- Yuen, M., Gysbers, N. C., Chan, R. M. C., Lau, P. S. Y., & Shea, P.M. K. (2010). Talent development, work habits, and career exploration of Chinese middle-school adolescents: Development of the Career and Talent Development Self-Efficacy Scale. *High Ability Studies*, 21(1), 47–62. doi:10.1080/13598139.2010.488089
- Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., & Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of Personality Assessment*, 52(1), 30-41. doi:10.1207/s15327752jpa5201_2